

Alexandru Mareş

OBSERVAȚII PE MARGINEA A DOUĂ
SCURTE TEXTE ROMÂNEȘTI

1. Doamna Zamfira Mihail ne-a rugat să examinăm un vechi text românesc (*Plângerea lui Adam*), adăugat pe o filă a *Triodului înflorit* (BAR, ms. sl. 758, f. 254^{r-v}), text a cărui scriitură era, pe alocuri, greu descifrabilă. Se întreba distinsa cercetătoare dacă, în porțiunile mai puțin inteligibile, textul nu a fost cumva criptografiat. La o sumară examinare ne-am dat seama că acest text este scris în totalitate în clar și, totodată, că păstrează două scrieri distincte: *Plângerea lui Adam* (f. 254^r), respectiv *Troparul arhanghelului Mihail* (f. 254^v). Dificultatea descifrării celor două texte se datora, pe de o parte, întrebuițării unor slove în variante mai puțin uzitate: ρ = а (ρΔΑМ „Adam”, 254ra/4), χ = κ (χЖ „că”, 254^v/2), м = ш (ρМА „așea”, 254b/9), u = w (ниппи „no<a>pti”, 254ra/12, миппи „to<a>ti”, 254ra/14), ϣ = ж (Δϣ^mНϣСАϣ „Dumnădzeu”, 254ra/14), ϣ = ц (плжϣи „plă<n>gi”, 254ra/7), iar pe de altă parte, omiterii în reproducerea cuvintelor a unor litere, notate de noi între croșete: ΔΔ<AMI> (254ra/14), ни<чи> (254ra/13), п<ρ>имжвара (254ra/ 15), ραυα<ϣ>и (254ra/4), с<ж> (254ra/2), ϣ<n>ди (254ra/11, 254^v/1) etc.

2. Reproducem în continuare cele două scrieri, precizând că primul dintre ele este scris pe două coloane, indicate prin *a* și *b*.

<PLÂNGEREA LUI ADAM>

- 254rb Adam șeadi înai<n>tea raiului d<e> să jiluiști ș<i> să tâ<n>guiășt<i>¹ ș<i> de² gură³ așea⁴ grăiaști: „Raiule⁵, raiule⁵, dulcili meu⁶ raiu, vină să <n>i iertămu⁷ amă<n>doi că de² astădzî înai<n>te⁸ nu nu mai videa p<â>nă în zua de² giudef”. Iar raiu de² gură⁹ așea o grăitu: „Ada<mi>, Adami, n<u> iasti de² v<i>na mea, ce¹⁰ <ia>sti de² vina ta, c<ă> Dumnădzeu¹¹ te-au lăsat cu mini / în raiu și țu-o poro<n>cit s<ă> nu mănânci poami¹² d<i>n pomu¹³ din mijlocu¹⁴ raiul<u>i”. Iar Adam cu amar¹⁵ plă<n>gi¹⁶. Ia<r> Dumnădzeu¹⁷ o grăitu: „Taci, Adami, ci nu¹⁸ mai plă<n>gi”. Iar Adam așea o grăitu: „Doamni¹⁹, că²⁰ nu plângu²¹ c<ă> d<e>a<ci

¹ Scris: ϣЖ пжгощ. ² Scris: ΔΔ. ³ Scris: ϣρж. ⁴ Scris: Δш^ж. ⁵ Scris: ραυαΔ. ⁶ Scris: ΔΔϣ. ⁷ Scris: Δи^тпж^м. ⁸ Scris: Δниппа. ⁹ Scris: ϣρα. ¹⁰ Scris: чΔ. ¹¹ Scris: Δϣ^mНϣСАϣ. ¹² Scris: пш^m. ¹³ Scris în continuare: ΔΔ пшΔϣ. ¹⁴ Scris: мижилвр^ϣ. ¹⁵ Scris: ΔΔΔ^т. ¹⁶ Scris în continuare: пжци. ¹⁷ Scris: Δϣ^mНϣСА^ϣ. ¹⁸ Scris: нϣ. ¹⁹ Scris: Δш^mни. ²⁰ Scris: κи. ²¹ Scris: пжго.

ms. sl. 758

Raiule, raiule, dulcili meu raiu, vină să
<n>i iertămu amâ<n>doi ca de astădzî
înai<n>te nu nu mai videa p<â>nă în zua
de giudeț.

(f. 254rb/4 – 9)

și, implicit, răspunsul raiului:

ms. sl. 758

Ada<mi>, Adami, n<u> iasti de v<i>na
mea, ce <ia>sti de vina ta c<ă>
Dumnăzdeu te-au lăsat cu mini în raiu și
țu-o poro<n>cit s<ă> nu mănânci poami
d<i>n pomu din mijlocu raiul<u>i.

(f. 254rb/10 – 254ra/4)

ms. 34

Raiule, dulcile mieu raiule, ni să ne
iertăm unul cu altul, că de astăzi
înainte nu ne vom mai vede⁴ până la
zua de giudeț.

(f. 160^v/9 – 161^r/3)

ms. 34

Adame, Adame, nu-i de vina me⁵, ce-i
de vina ta, Adame, că Domnul cu
mine în raiu te-a⁶ lăsat și⁷ te-a⁶
cuntenisit, poame din pomul raiului
să nu mănânci.

(f. 161^r/7 – 14)

Ar mai fi de reținut două trăsături prin care se particularizează versiunea din ms. sl. 758. Prima, prezentarea raiului drept un spațiu în care „nu era nici noapți, ni<ci> toamnă, ni<ci> iarnă” (f. 254ra/11–13), ne amintește de caracterizarea făcută raiului în versiunea din ms. rom. 5325 (BAR): „acolo nu era noapte” (f. 2^r). A doua trăsătură privește finalul scrierii, care nu reține promisiunea lui Dumnezeu că-l va readuce pe Adam în rai: „Ad<ami>, Ada<mi>, ia <a>minti celi floricii ci p<r>imăvara răsaru” (f. 254ra/14–15); cf. însă versiunea din ms. 34: „Vezi, Adame, frămsețele ce să ivăsc primăvara, iara toamna pier? Așe și tu, Adame, rabdă într-această lume, că după această lume că te voi îmbrăca în lumină în locul <în> care erai mai nainte, în raiu” (f. 163^r/9 – 163^v/4).

4. A doua scriere (f. 254^v), considerată de Zamfira Mihail parte integrantă a *Plângerii lui Adam*, este reprezentată de *Troparul arhanghelului Mihail*. Acesta se cântă în ziua de 8 noiembrie (celebrarea celor doi arhangheli, Mihail și Gavril), *La laude, Mărire, glas 5*, după cum aflăm din materia *Mineiului* pentru luna și ziua respectivă⁸. Versiunea din ms. sl. 758 este o variantă cu mici modificări a traducerii înfăptuită de Damaschin, pe când era episcop de Râmnic⁹, pe care o aflăm publicată prima dată în *Antologhionul* din 1737: „Unde umbrează darul tău, arhanghele, de

⁴ Scris: веде; altă lecțiune posibilă: vedea.

⁵ Scris: ме; altă lecțiune posibilă: mea.

⁶ Scris: ме.

⁷ Scris: миѣ.

⁸ *Mineiul unei noiembrie*, București, 1892, p. 123.

⁹ Alex. Lepădatu, *Damaschin episcopul și dascălul*, în „Convorbiri literare”, 1906, p. 563–581; Gabriel Țepelea, „Mineiile” de la Râmnic. *Contribuția lor la dezvoltarea limbii române literare și la biruința ei definitivă ca limbă de cult*, în volumul autorului, *Studii de istorie și limbă literară*, Editura Minerva, București, 1970, p. 88–95.

acolo să goneaşte putearea diavolului, că nu suferă să rabde lumina ta luceafărul cel ce au căzut. Pentru aceasta te rugăm: săgeţile lui ceale de foc purtătoare, ceale pornite asupra noastră, stinge-le cu mijlocirea ta, izbăvindu-ne pre noi de smintealele lui, vreadnice de laudă, MIhaile arhanghele”¹⁰.

Notarea troparului respectiv în ms. sl. 758 s-a datorat foarte probabil funcţiei sale protectoare, care îl făcea apt să preia atributele unui amulet. *Troparul arhanghelului Mihail* a cunoscut o oarecare audienţă în lumea clericală, căci peste două veacuri îl regăsim reprodus în romanul *Arhanghelii* al lui Ion Agâbiceanu¹¹.

5. Cele două scurte scrieri copiate pe paginile *Triodului înflorit* de la Mănăstirea Hangu (j. Neamţ) conservă particularităţi de limbă moldoveneşti: *e* medial aton trecut la *i* în *arhanghili*(254^v/7), *dulcili* (254^b/4–5), *nu sufiri* (254^v/2), *-e* final aton trecut la *-i* în *Doamni*(254^a/8–9), *ia* <*a*>*minti* (254^a/15), *u*<*n*>*di* (254^a/11, 254^v/1), *u* trecut la *o* în *fu-o poro*<*n*>*cit* (254^a/1), *dz* păstrat în *astădzî* (254^b/6–7), *Dumnădzeu* (254^a/14, 254^b/12–13), dar trecut la *z* în *au căzutu* (254^v/3), *zua* (254^b/8), *ğ* păstrat în *giudeğ* (254^b/8–9), durificarea labialei *p* în *păntru* (254^v/4), durificarea lui *z* în *zua* (254^b/8), rostirea moale a lui *ş* şi *j* în *aşea* (254^a/8), *jealele* (254^a/13).

Dintre particularităţile semnalate ne atrage atenţia fonetismul *păntru*, înregistrat în Moldova numai în două documente din secolul al XVI-lea¹². Prezenţa grafiei $\text{пѣ}<\text{n}>\text{мрѣ}$ în *Troparul arhanghelului Mihail*, copiat după 1737 (data tipăririi *Antologhionului*), poate constitui o dovadă că acest fonetism se mai menţinea în secolul al XVIII-lea sau la începutul secolului al XIX-lea în graiul din j. Neamţ. Este tot atât de adevărat că grafia $\text{пѣ}<\text{n}>\text{мрѣ}$ poate acoperi şi rostirea *păntru*, atestată în secolul trecut în nordul Moldovei¹³, pe care unii o derivă din *păntru* (cu închiderea lui *ă* la *î* după o labială), iar alţii din *pîntru* (<*printru*)¹⁴.

OBSERVATIONS EN MARGE DE DEUX COURT ÉCRITS ROUMAINS

(Résumé)

L’auteur publie deux courts écrits (*La plainte d’Adam*, respectivement, *L’hymne religieux de l’archange Michel*), copiés sur les pages d’un *Triod* (=Livre des prières et de cantiques) slavon écrit au Monastère Hangu (BAR, ms. sl. 758, f. 254^{r-v}). *La plainte d’Adam*, qui appartient au premier type établi par E. Turdeanu, s’approche d’une version du XVIIIe siècle de Transylvanie. Le deuxième écrit représente une version remaniée de la traduction du *Monologue* effectuée par l’évêque Damasquin. Les deux écrits conservent des particularités caractéristiques au patois moldave.

Cuvinte-cheie: *Plângere lui Adam, Troparul arhanghelului Mihail*, episcopul Damaschin.

Mots-clés: *La plainte d’Adam, L’hymne religieux de l’archange Michel*, l’évêque Damasquin.

¹⁰ CRV 215 (*Antologhion*, Râmnic, 1737), f. 121^v.

¹¹ Editura de stat pentru literatură şi artă, [Bucureşti], 1956, p. 280.

¹² Ion Gheţie, Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 128.

¹³ *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, vol. VI, [Bucureşti], 1969, h. 1815.

¹⁴ Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, 1975, p. 129.